

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
ЗЕЛЕНСЬКОГО МАКСИМА СЕРГІЙОВИЧА
на тему: «Механізм зниження рівня тіньової економіки в
агропромисловому виробництві»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 – «Економіка»,
галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дослідження. В умовах трансформації економічної системи України агропромислове виробництво залишається однією з найбільш уразливих сфер щодо поширення тіньових економічних відносин, що зумовлено поєднанням земельного фактору, сезонного характеру виробництва, різноманітності форм господарювання та недостатньої інституційної спроможності механізмів контролю. Наявність стійких тіньових практик у аграрному секторі істотно ускладнює реалізацію державної аграрної політики, спотворює конкурентне середовище та знижує результативність використання виробничого й земельного потенціалу.

Актуальність досліджуваної проблематики посилюється сучасними викликами, пов'язаними з воєнними втратами, руйнуванням виробничої інфраструктури, деградацією земельних ресурсів та необхідністю післявоєнного відновлення агропромислового комплексу. За таких обставин питання формування дієвого механізму зниження рівня тіньової економіки набуває не лише економічного, а й стратегічного значення у контексті забезпечення продовольчої та економічної безпеки держави.

Водночас наявні наукові напрацювання з проблем детінізації здебільшого зосереджені на макроекономічному рівні або носять фрагментарний характер, що обмежує можливості їх практичного застосування в агропромисловому виробництві з урахуванням його галузевої специфіки. Це зумовлює потребу в розробленні комплексного механізму зниження рівня тіньової економіки, який би поєднував інституційні, антикорупційні, організаційно-економічні та фінансові інструменти регулювання.

У цьому зв'язку обрана тема дисертаційного дослідження є своєчасною, науково обґрунтованою та такою, що відповідає актуальним завданням розвитку агропромислового виробництва України в умовах системних трансформацій і підвищених ризиків.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна та практичне значення. Детальний аналіз матеріалів дисертаційної роботи та наукових публікацій автора підтверджує досягнення поставленої мети дослідження та вирішення поставлених задач завдань, що в свою чергу дозволило розробити та обґрунтувати науково-методичні підходи та практичні рекомендації щодо формування механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві. Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, характеризуються науковою новизною, теоретичною обґрунтованістю та практичною значущістю.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці комплексного механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, який інтегрує інституційні, антикорупційні, організаційні, економічні та фінансові важелі впливу.

Здобувачем було всебічно досліджено теоретичні засади функціонування тіньової економіки та особливості її прояву в агропромисловому виробництві, що дозволило уточнити зміст базових категорій і сформулювати цілісне бачення механізмів детінізації з урахуванням галузевої специфіки.

З метою вирішення завдань оцінювання масштабів тіньової зайнятості та підвищення обґрунтованості управлінських рішень вперше запропоновано модель оцінки прихованого безробіття та прогнозування чисельності осіб, залучених до неформального сектору економіки (на прикладі Харківської області). Запропонована модель дозволяє не лише визначати фактичні масштаби тіньової зайнятості, а й прогнозувати тенденції розвитку тіньового ринку праці, що має важливе значення для формування політики зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

Досліджено та удосконалено напрями державної політики регулювання рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, які, на відміну від існуючих, передбачають поєднання заходів економічного стимулювання, підтримки розвитку та компенсації втрат суб'єктів господарювання, впровадження аудиту навколишнього середовища, інструментів податкової амністії та узгоджуються з міжнародними стандартами детінізації економіки.

На основі узагальнення статистичних і аналітичних даних удосконалено методичний підхід до визначення впливу рівня тіньової економіки на економічну безпеку країни, який дозволяє здійснювати прогнозування відповідних показників та обґрунтовує залежність між фактичними й прогнозованими значеннями економічної безпеки.

Подальшого розвитку набув механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві, що базується на комплексному підході та інтегрує інституційні, антикорупційні, організаційні, економічні й фінансові складові. Запропонований проблемно-цільовий підхід забезпечує цільове спрямування ресурсів на ключові причини тінізації та підвищує ефективність реалізації механізму.

Досить цікавими з прикладної точки зору є розроблені положення щодо удосконалення методичного підходу до аудиту земельних ресурсів територіальних громад, який, на відміну від існуючих, передбачає оцінку рівня задоволення потреб споживачів і зацікавлених сторін, а також використання системи показників для об'єктивної оцінки розвитку громад у контексті зменшення тіньової економіки.

Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо трактування механізму агропромислового виробництва як інтегрованого господарського механізму з інституційною, організаційною, економічною та фінансовою складовими, а також розуміння тіньової економіки як недекларованої та нелегальної діяльності, що охоплює економічні, правові, соціальні, культурні та екологічні аспекти. На основі використання сучасних інформаційних підходів розширено напрями формування вихідних даних для оцінювання рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві шляхом залучення цифрових слідів, великих даних (Big Data), патернів та інших інноваційних джерел інформації, що сприяє підвищенню достовірності та повноти результатів оцінювання.

Крім того, досліджено небезпеки в агропромисловому виробництві, зумовлені великомасштабним збройним конфліктом, зокрема погіршення якості земель і вилучення непридатних площ. Обґрунтовано необхідність адаптації чинних методик оцінювання збитків до воєнних умов та доведено доцільність використання сучасних геоінформаційних систем для підвищення ефективності контролю й виявлення тіньових практик.

Узагальнення отриманих результатів дозволило сформувати комплексні пропозиції щодо інституційного регулювання зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві та розробити структурно-інституційний концепт його функціонування, що забезпечує узгоджену взаємодію правових, організаційних, фінансових, антикорупційних і контрольних механізмів та сприяє досягненню сталого розвитку агропромислового сектору.

Практична цінність роботи значуща і полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретико-методичні та прикладні положення систематизовані, логічно узагальнені та доведені до рівня конкретних рекомендацій,

придатних для практичного впровадження в процесі реалізації механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві. Зокрема, результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення системи земельного аудиту й моніторингу земельних ресурсів територіальних громад, розроблення та впровадження антикорупційних, економічних і організаційних інструментів детінізації аграрного сектору, підвищення прозорості та ефективності землекористування, а також при формуванні стратегій сталого розвитку й забезпеченні економічної безпеки агропромислового виробництва на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Достовірність наукових результатів. Достовірність результатів, отриманих у дисертаційному дослідженні, забезпечується застосуванням сучасного інструментарію наукового пізнання, адекватного поставленим цілям і завданням у сфері управління та адміністрування. У процесі аналізу та узагальнення емпіричних даних використано актуальні програмні засоби та методи обробки інформації. Репрезентативність і надійність отриманих результатів підтверджуються достатнім обсягом досліджуваних матеріалів, а також застосуванням перевірених методів статистичного аналізу. Сформульовані висновки та практичні рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень автора, є логічно обґрунтованими та повністю узгоджуються з метою і завданнями дисертаційної роботи.

Достовірність дисертації підтверджується документами про впровадження у діяльність підприємств, освітній процес, а також опублікованими працями та апробацією результатів наукового дослідження на конференціях різного рівня.

Повнота викладення матеріалів досліджень в опублікованих працях. За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та включених до міжнародних наукометричних баз даних. Основні положення дисертації було апробовано на вітчизняних та міжнародних конференціях та опубліковано 4 тези наукових доповідей. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації. Ці публікації висвітлюють ключові аспекти дослідження та демонструють його наукову новизну і практичну значущість.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності
Дисертація Зеленського М.С. виконана із дотриманням академічної

доброчесності. Під час рецензування текстових запозичень без посилання на відповідне джерело та інших порушень не виявлено.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам. Оформлення дисертації за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам до оформлення дисертацій. Назва та зміст розділів і параграфів дисертації відповідає суті проведених досліджень. У дисертаційній роботі використано загальноновизнану наукову термінологію. Рисунки, схеми, таблиці, додатки доповнюють текст дисертації, а публікації розкривають основні результати проведених досліджень. За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладення результатів, оформленням, вона відповідає встановленим вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу у цілому, варто звернути увагу на низку дискусійних положень та зауважень. Зокрема:

1. Підрозділ 1.1. характеризується ґрунтовною теоретичною базою та широким залученням наукових підходів до тлумачення категорій «механізм» і «тіньова економіка», що свідчить про глибину опрацювання проблематики. Разом із тим, деякі загальноекономічні та філософські положення могли б бути подані більш стисло, з метою ще виразнішого акцентування галузевої специфіки агропромислового виробництва. Таке уточнення сприяло б посиленню логічної структурованості викладеного матеріалу та його прикладної спрямованості.

2. Автор обґрунтовано акцентує увагу на ролі інформаційного забезпечення в оцінюванні рівня тіньової економіки. Водночас подальше розширення аналізу питань якості та повноти статистичних і адміністративних даних, зокрема з урахуванням впливу кризових і воєнних умов на їх формування, могло б додатково посилити аргументованість отриманих висновків і підвищити аналітичну цінність підрозділу 1.2.

3. Запропоноване автором використання геоінформаційних систем як інструменту протидії тіньовим практикам є актуальним і перспективним. Водночас більш детальне розкриття механізмів інтеграції ГІС у чинну систему державного, регіонального та місцевого рівнів управління земельними ресурсами сприяло б підвищенню прикладної спрямованості отриманих результатів.

4. Автор провів ґрунтовний аналіз нормативно-правового та стратегічного забезпечення інституційного регулювання зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві (підрозділ 3.1). Водночас додаткове акцентування на відмінностях між стратегічними документами програмно-декларативного характеру та практичними інструментами їх реалізації могло б ще більше посилити аналітичну складову підрозділу та його прикладну спрямованість.

5. Використання програмно-цільового (проблемно-цільового) підходу та економіко-математичного інструментарію у підрозділі 3.2. є методично виправданим, однак доцільним було б більш чітко окреслити обмеження застосованих моделей і припущень, а також можливості їх адаптації до змінних соціально-економічних умов, зокрема в контексті повоєнного відновлення регіонів.

Наведені дискусійні положення і зауваження не знижують наукової новизни і практичної цінності одержаних результатів дослідження.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Зеленського Максима Сергійовича на тему «Механізм зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому отримано нове вирішення актуального науково-практичного завдання, пов'язаного з формуванням і реалізацією механізму зниження рівня тіньової економіки в агропромисловому виробництві.

Сформульована мета дослідження, визначені завдання та отримані наукові результати свідчать про повну відповідність дисертаційної роботи паспорту спеціальності 051 «Економіка».

Опубліковані наукові праці здобувача повною мірою відображають основні положення дисертації та результати проведеного дослідження. Ключові наукові положення роботи пройшли апробацію та отримали схвалення на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності та характеризується належним рівнем теоретичної обґрунтованості й практичної спрямованості. За змістом, структурою, актуальністю тематики, рівнем наукових узагальнень, оформленням і обґрунтованістю запропонованих рекомендацій вона відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи

про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

З огляду на викладене, автор дисертаційної роботи Зеленський Максим Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
Член-кореспондент НААН України,
Головний науковий співробітник
Департаменту міжнародної наукової діяльності
Інституту економіки
Латвійської академії наук (м Рига) Латвія

10.02 2026р